

KRESNI SPOMIN. ZORANA.

(Prijeteljici.)

Tožno v samostanskem vrtu
bleda luna je sijala ;
a na vinorodnem griču
je gromada plapolala . . .

Tam ob oknu v polutemi,
pa skrivaj midve sve stale,
o sveté neznanem čaru
v mladih srcih sve sanjale . . .

Kje so sanje, kje so nade
porojene v kresni noči? —
Kje gradovi so prelestni,
upi v srečo bajno vroči?

V duhu gledam tvoj obrazek,
v temni samostanski halji . . .
V svet nadeje le kot večče
so bliščale nama v dalji . . .

POLITIČNA IN JAVNA PRAVA ŽEN. DR. M. S. POLIČEVIĆ.*)

Zgodovina nahaja ženo povsod v popolnoma podrejenem položaju. Pravo, ki določa razmerje med članovi družbe, je to podrejenost vedno posvečevalo; tudi v Rimu je ista obstajala v vsej svoji strogosti.

Kršćanstvo, pri vsem tem, da je težilo in šlo na to, da ublaži šege, ni mnogo spremenilo položaja ženinoga. Kanonsko pravo ni moglo nikakor oprostiti Evi greha, v katerega je zavela Adama.

Barbarska družba, ki je prišla po propasti grškega in rimskega sveta, osnovana na sili, ni bila niti najmanj voljna, da bi priznala osebno pravo ženi; večno varuštvo je bilo nje redno pravno stanje.

Ekonomsko in družabno življenje se je menjalo in razvijalo v teku srednjega veka, neomožene ženske so pomalem reševali pravne omejenosti, ki jih je obteževala v vsakdanjem razmerju v obsegu zasebnega prava.

Pozneje, vsled propadanja fevdalizma, je pravo nasledstva prehajalo i na žene,

in one so vdobivale moči, a to samo z ozirom na imovinsko pravo.

A kmalu potem so se razkosane suverenitete začele skupljati, in vsa politična moč je šla v korist vladalcev; zmeda med zasebnim in javnim pravom se je začela razsvetljevati in točneje določati; s tem pa, in zbog dvojnega pokreta v učinkovanju dejstev in idej, je prišla žena v okrožje zasebnega prava, v tisti ogel in kotič, ki ji je edino ostal.

Prišla je francozka revolucija. Tudi ona ni dovršila z enim samim udarcem spremembe v položaju žene; ali ona je vsaj z enim mahom dovršila ločitev med zasebnim in javnim pravom, a privela je v sfero tudi prirodno pravo. V tem pravu nahaja vsako človeško bitje osnovo svojih pravic, ki jih mora imeti in uživati; na temelju njega se morejo odstraniti vse krivice iz preteklosti in prejšnjih šeg, katere so posvečevale tradicije vekov.

Po revoluciji so bila za nekaj časa zbrisana človeška prava, a temu je bila nujna posledica tudi propast državljanskih pravic žene. Ali pa morda prirodno pravo ni večno; ali poznejše pravo, ki počiva na njem, more zastarati? In, zares, pravo žen se je zopet začelo gibati in zahtevalo se ga je; prešlo je La Manche in potem ocean. Agitacija je rasla od dne do dne in postajala vse močnejša, tako da je zazibala vse javno menenje; državniki in vlade so bili prisiljeni, da so to menenje in naglašane zahteve upoštevali; pa i sami zakonodavci so ga začeli ceniti. Pri političkih igrmah, v nekaterih deželah, so obstojala javna prava žen kot vrednosti, ki se kupujejo in prodajajo na borzi; kvotirajo se, spekulira se z njimi, eni spekulirajo z upom, drugi se strahom, da se kmalu uzakonijo na tržišču.

Lahko bi se mogli vprašati, se li ne nahajamo na razpotju spremembe v družabnem redu?

In tisoč zamolklih glasov, ki izrekajo grajo na zaprtem polju politike, ne bi bilo

*) Српски Книжевни Гласник, 1901. бр. 10. (II. 6.)

lahko najti in spoznati pravega odgovora; bilo bi zelo nevarno, da se prevarimo in da ne vzamemo samo onega glasu, ki hipno nadvlada nad ostalimi. Ali nad politiško areno, kjer se bije boj raznih strem-ljenj, ki hočejo zagospodovati družbi, imamo pomirljivo polje, kjer so dobro nameščene vse stvari, da jih moremo jasno videti. To polje je — pravo. V trojnem pogledu: zakonodavstva, pravoznanstva in nauke se ono udeležuje v tej borbi in beleži vsako potezo, uvaja pa v življenje le ono, ki zpušča vidne sledi. Kakorkoli se bo ta predmet premikal, bodisi naprej, bodisi v pozabljenost, časih dolgo trajno, on zpušča gotovo sled, katero lahko zabeležimo kot krivo črto, ki kaže pot v svojem osciliranju.

V tem kratkem popisu prava raznih držav o položaju žene z ozirom na uživanje njenih javnih in politiških pravic se ne nameravamo spuščati v popolno zgodovinsko razlaganje; to bi bil predmet popolne studije te stvari. Mi se hočemo zadovoljiti s tem, da zabeležimo te pravice, kakor jih nahajamo v naši dobi, ter očrtati samo meje, ki jim jih je dal civilizirani svet začasno, kajti ni dvomiti, da se bodo te pravice žen razvijale bolj in bolj, ker so podložne istemu zakonu, kakor vsa ostala prava, — zakonu evolucije.

* * *

Individualna suvereniteta. Dokler je bila suvereniteta pravo osebnega dostojanstva, kakor za časa rimskega cesarstva in pri barbarskih narodih za dobe prvih vekov, je bila žena nujno izključena, brez pravice do nasledstva prestola. Ko je nastal vlastelinski (fevdalni) sistem, in pozneje, ko se je vlastelinu priznalo pravo do nasledstva imovine, so davali vlastelinu svoje imetje v nasledstvo svojim hčeram. A kmalu potem, ko je absolutizem pograbil vso oblast v svoje roke, je ta sistem postal neugoden za nasledstvo žen. Na Francoskem je bila žena za časa monarhije

vedno izključena od nasledstva; tako je v Belgiji, Italiji, Luksenburgu, Romuniji, a v Srbiji je bilo tako do najnovejše ustave iz tega leta.

Pravo namestništva, kot dopolnila kraljevske oblasti, je bilo pač povsod priznано. Navada je, da se isto daje najbližjim sorodnikom mladoletnega kralja: na Španskem, Portugalskem, Ruskem, Italijanskem, v nekaterih državah Nemčije, v Avstriji, v Luksenburgu; tu so žene časih izključene, časih imajo pravo, in daje se jim ga, po okoliščinah.

Na Angleškem, Holandskem, Švedskem in Norveškem, Danskem, v Belgiji, Romuniji in na Grškem se namestništvo ne dosega po zakonu, marveč se odreja s posebnim zakonom ad hoc, kdo bo imel namestniško oblast.

Kolektivna suvereniteta. V ustavnih monarhijah ne pripada izključna oblast v celoti samemu vladarju, ampak tudi narod je iste deležen po svojih zastopnikih; to se vidi v kolektivni suvereniteti, v pravici na udeležbi pri volitvah zastopništva v narodnih (državnih) zborih.

Na Francoskem se z ozirom na politiške pravice, ki so dandanes v veljavi, ženam ne priznava pravica udeležbe na volitvah in dosledno ne morejo niti biti vpisane v volilne imenike, niti imenovati svojih kandidatov.

Na Angleškem bi se po nekih virih dalo sklepati, da so Angležinke XV. in XVI. veka imele to pravo do udeležbe pri volitvah. Toda to samo po nekih krajih kar ni zapustilo globlje sledi, tako da je pozneje docela izginilo.

V novejši dobi je Anglija, stesana po francoski revoluciji, občutila močno gibanje, organizacije tajnih društev so se leta 1815. razširile nad celo Anglijo, in tu so žene igrale znatno ulogo. Akademski radikalizem s se svoje strani je podpiral prava žen. —

Ustopp Gjona Stuarda Mila v parlament smatralo se je kot znamenje, da hočejo ženam dati pravico glasovanja. Mnogo prošelj so žene poslale parlamentu. Bila (postava) o volitvah je bila spremenjena l. 1867., a ženam se ni dalo nikake pravice.

No, dasi pristaši ženske emancipacije v Vel. Britaniji niso dosegli tega, kar so hoteli, čutili so se zadovoljne s tem, kar se je zgodilo leta 1881. na nekem zavrženem kraju britanskega cesarstva, na otoku Manu. Ta otok leži v irskem morju ob Škotski, ima 54.000 prebivalcev, jezik in pleme sta keltska. Ta otok je imel nekdaaj svoje »kralje«, Anglijo predstavlja tu upravitelj, katerega imenuje kralj. Otok ima samoupravo z dvema zbornicama. Zakone, katere sprejemata ti zbornici, potrjuje kralj brez angleškega parlamenta, ki se v to niti najmanj ne meša. Po zakonu iz l. 1881. se priznava na Manu pravico glasovanja ženam, ki so lastnice nepretrčnin in plačujejo 4 lire ster. (okolo 80 kron) davka.

V Zjedinjenih državah severne Amerike so, zlasti po državljanski vojni in po osvobojenju črncev iz robstva, nastale povoljne okoliščine za emancipacijo žen.

Pod predsedništvom De Grantovim se je razpravljalo o ustavnem vprašanju: ali imajo žene po ameriški ustavi pravico glasovanja. Pristojno sodišče je rešilo to vprašanje na škodo žen. Nazadnje, leta 1874. je prišlo to vprašanje pred najvišje sodišče Zjedinjenih držav, in zopet se je rešilo, da žene nimajo pravice do glasovanja. L. 1890. je bila sprejeta postava teritorija Wyoming kot države. Z ustavo te države se je dalo pravico glasovanja tudi ženam. Kongres Zjedinjenih držav se temu ni protivil. Iste poskušnje so delali v državah Utah in Washington, a dandanes imajo žene volilno pravico le v Wyomingu in Kansas-u.

Posredna volilna pravica. Dosedaj smo proučavali zakonodajstva držav, kjer vršijo ali morejo vršiti žene pravico politiskega glasovanja pod istimi

pogoji kakor moški; ostaja nam sedaj, da vidimo, ali se depušeča ženam udeležba pri volitvah s posrednim glasovanjem.

Prvi tak slučaj srečamo v Avstriji. V Avstriji je razdeljena zakonodavna moč med cesarskim parlamentom (državnim zborom) in med deželnimi zbori. Vsi atributi zakonodajstva, ki ne pripadajo državnemu zboru, prepuščeni so deželnim zborom: kraljevin, kneževin itd., iz katerih se sestavlja Cislajtaniija. Tu*) imajo žene volilno pravico, toda one jo vrše po svojih pooblaščenjih, katere imenujejo v to svrhu. A žene tu ne morejo biti voljene v državni zbor niti ne v deželne zборе (imajo samo aktivno volilno pravico.)

Posredno pravico glasovanja imajo žene na Švedskem ter se udeležujejo posredno na sestavi zgornje zbornice. V Italiji zamorejo udove in ločene žene prenesti to pravico na kakšnega uda svoje družine s tem, da mu dopolnijo višino davka, da zamore doseči pravo glasovanja.

Krajni self government (samouprava). To je angleška beseda, ki je sprejeta v naučno terminologijo; ista pomenja vsako udeležbo na krajni upravi, ki jo imajo predstavniki družbe, ne pa uradniki osrednje birokracije. Obseg delovanja selfgovernmenta je krajevni (mestni); v prvi vrsti stojijo krajevne ekonomske koristi, in še le na drugo mesto prihajajo atributi javnega reda.

Na Angležkem vrši krajno upravo veliko in znatno število raznih organov, brez sistema, in mnogokrat se isti ne nahajajo v nikakšni hijerarhijski zvezi. Leta 1869. je angleški parlament priznal ženam pravico glasovanja o občinskih volitvah, toda z omejitvijo, da ne morejo biti voljene. Na Škotskem so to pravico dali tudi ločenim ženam, dočim je na Angležkem

*) Tudi ne v vseh pokrajinah naše državne polovice, a tudi, kjer imajo volilno pravico, je ista — dvoumno uzakonjena. Op. ur.

ostalo pri starem. Na Irskem žene ne uživajo te pravice; samo v Belfastu so jim dali pravo, da zamorejo voliti komisarja pristanišča, in še v nekih krajih mestnega komisarja.

Na Švedskem se krajni selfgovernment vrši v mestnih in kmečkih občinah. Neomozene ženske se udeležujejo na isti način, kakor moški, pri občinskih zborih in pri volitvah občinskih odborov. One zamorejo osebno glasovati ali se pa poslužiti občne pravice glasovanja po pooblaščenih. A one ne morejo biti izbrane za dostojanstvenike in vršilce teh dolžnosti. Vsled zakona od 6. avgusta 1889. pa zamorejo biti ženske izvoljene v mestih in po vaseh v oddelkih za pomoč siromakom.

Na Nemškem, kakor v Avstriji, se udeležujejo žene o volitvah v deželne in krajne zборе (Kreistag). Ne more se jih pa voliti na občinska častna mesta. Za omozene žene glasuje mož, žene sui juris glasujejo po pooblaščenju.

Na Ruskem je bila skupščina ruske vasi — mir —, ki je prešla z zelo majhnimi spremembami v svoji prvotni organizaciji skozi veke do naše dobe, tip krajnega selfgovernmenta; tu imajo vsi, katerih se iščejo koristi občine, tudi pravico glasa, in za to niso izvzete niti žene.

Delegacija in atribucija censusa. Žena ima pravico, da doda svoj davek možu ter tako popolni njegov volilni census; tako je na Italijanskem za zakonodavne volitve. Udova ali postavno ločena žena zamore dodati vse davke, ki jih plača od nepremaklin, svojemu sinu, zetu ali, kogar imenuje. V nekaterih državah taka delegacija ni dovoljena pri politiških volitvah, dočim je dovoljena pri krajnih, mestnih volitvah. Tako je v Belgiji in na Romunskem.

In tako, kakor smo iz tega razlaganja videli, so dali v krajnem selfgovernmentu volilno pravico ženam tudi v Angliji in njenih naselbinah, na Švedskem, na Izlandu,

Finskem, v Rusiji; v kmečkih občinah v Avstriji, na Pruskem, Saksonskem, v Braunschweigu in nazadnje v dveh državah Severne Amerike: v Wyomingu in Kansasu. Razven tega uživajo žene pravico glasovanja v šolskih ustanovah na Norveškem in v 15 državah severne Amerike (Zjedinjene države).

Pasivno volilno pravico (da smejo biti voljene) imajo žene samo v šolskih ustanovah (na Angležkem, Norveškem, v prestolnici Švedske in v nekaj manj od polovice Zjedinenih držav); pri društvih za pomoč siromakom (na Angležkem, Švedskem, Finskem); v občinski upravi (v Kansasu in Wyomingu); na Ruskem samo v selskih skupščinah (mirih); v Avstriji in na Pruskem zamorejo žene pri volitvah glasovatile po pooblaščenih.

J a v n e s l u ž b e. Dve vrsti raznih služb razločujemo: administrativno (upravno) in sodno. Le pri prvi vrsti zamoremo postaviti meje med raznimi atribucijami. V sodni so vsa mesta od zgoraj navzdol stopinje, ki imajo isti značaj; vsa ta mesta predstavljajo nekakšno delegacijo neposredne suverenitete: njih nosilci so, kakoršen si bodi njih razred, direktni predstavniki veličanstva, bodisi vladarjevega, bodisi narodnega, v katerega imenu se sodi. Iz tega se vidi, da ne more biti nijedna sodna služba pristopna ženam, razven v državi Wyoming.

In tako vidimo, da žene vršijo službo zdravnic, učiteljic, nadzornic v kaznilnicah, upraviteljic raznih zavodov, pri pošti in brzozavu, pri šolskih upravah itd., a rešeno je danes tudi že vprašanje, da zamorejo žene biti i odvetniki (na Francoskem).

* * *

Kakor smo videli iz teh kratkih beležek, je zakonodavno gibanje daleč od tega, da bi bilo to vprašanje že rešeno; stojimo še le pri prvem začetku; povsod nahajamo o tem isto stremljenje. Velika ameriška republika, svobodna tradicij in

predsodkov starega sveta, z najglasnejšo demokracijo, z družbo kaj smelega in podjetnega duha, ki o ničem ne sumnja, katere ne prestrašijo paradoksi, Zedinjene države nam morda podajo najčudnejši in najpoučnejši prizor. Amerikanci so odstranili družabne zapreke, ki so se vzdigale proti ženam; oni jih puščajo ne samo v javne službe manjše važnosti, marveč tudi v biroe.

Stara Evropa od svoje strani briše prah vekov sè svojih zakonikov. Odstranja večni sistem varuštva, ki je tlačil žene, daje jim svobodo razpolaganja z imetkom in z osebnostjo; toda ona se brani, da bi jim priznala pravico izven zasebnega delokroga. Gotovo po vsem svetu so dali ženi nekako neodvisnost, toda le v sferi občnih, krajevnih interesov, v kolikor ti interesi ne posegajo v politiško delovanje.

Istodobno odprli so ženam vrata višjih šol in vseučilišč; one se zamorejo združevati v svrhu pouka. Čedalje večjo svobodo jim dajejo, da bi mogle koristno uporabiti svoje znanje, ako bi bile primorane, da iščejo iz istega koristi. Država jih sprejema v službo in daje jim pravico, da se morejo posvetiti svobodni obiti.

Kolikor bolj je zoženo mesto žene v politiškem življenju kakšne države, toliko večja in težja je odgovornost zakonodavca, ker ne daje ženi in ji ne zagotavlja popolnega razvitka njene osebnosti in njenega dostojanstva, kar je pa zlasti škodljivo v obsegu njenega zasebnega življenja.

NOVE KNJIGE.

Fr. Prešeren, Poesien. In deutscher Übertragung gesammelt und herausgegeben von Dr. Fr. Vidic. Im Verlage des Herausgebers. In Commission bei Alfred Hölder.

Nemci imajo v svojih prevodih zastopane skoraj vse znamenitejšie prikazni v svetovnem slovstvu. Komaj izide kako imenitno originalno delo, že sledi skoraj v

istem času nemški prevod, da, često po več prevodov, s katerimi tekmujejo razne tvrdke med seboj. Organizacija je tako izvrstna, da se Nemeec, ki razume le svoj jezik, vendar v slovstvu brez težave svetovno izobrazi.

Tudi razni plodovi slovenske Muze so se prelagali v nemščino, toda v tako malem obsegu, da bi si Nemeec, ki sodi slovstva le po zastopstvu v svojih prevodih, stvaril samo mnenje o bornosti naše literature. Zakaj se je tako malo prelagalo, ne bomo globoko preiskovali. Razni činitelji so vplivali: poglavitno je pač, da nam sicer ne manjka dobrih, pač pa nam nedostaja epohalnih del, ki bi po njih na mah zaslulo slovensko ime; taka dela bi privabila tuje podjetnike k nam, dočim jih moramo zdaj iskati in lepo prositi mi. Razmere nam dovolj jasno osvetljuje dejstvo, da se je nemški Prešeren (!) izdal le v samozaložbi!

Res se v novejšem času tudi na tem polju deluje pri nas nekaj več. Posebno priznано najboljši prevoditelj, prof. Funtek, je tu neprestano delaven. Spretnega prevoditelja se je pokazal tudi dr. Gojmir Krek v svoji študiji o Aškercu in v malem že prej; kot tretji se jima pridružuje izdajatelj naše knjige, ki pa je prevajal prozaične sestavke. Ali vse to sò doslej — o Samhaberu seveda ne govorim — le kosci, Dr. Krekovo delo že po svojem namenu. Zdaj se nam pa podaje skoraj celoten Prešeren. Izpuščena je »Nova pisarija« — Dr. Vidičev razlog za to ne velja prav — ona dva literarna soneta, vsi zabavljivi in drugi napisi, pesmi v »Dostavku«, razen treh, in seveda vsi prevodi iz nemščine. Namesto teh so nam prav dobro na novo došle originalne nemške pesnitve Prešernove, kolikor so bile izdajatelju pristopne, skupno 16. — Prevodom je pridejal izdajatelj »Predgovor«, ki pojasnjuje zasnovo knjige, ter kratek životopis Prešernov. Pod črto je tuintam kaka stvarna opazka; naj bi jih bilo več, ker je gotovo marsikaj izmed namigavanj bralcu — zlasti ino-rodcu — neznano.

Prevedene pesmi so uvrščene v obče v onem redu, ki nam je znan iz vseh dosedanjih Prešernovih izdaj: Lieder, Balladen und Romanzen, Verschiedene Gedichte, Ghaselen, Sonette, die Taufe an der Savica. Že iz te razdelitve vidimo, da so